

Zvonimir Tomičić*

UTJECAJ OPTUŽENIKOVA OČITOVANJA O KRIVNJI NA TIJEK I ISHOD GLAVNE RASPRAVE

Novelom ZKP-a od 20. svibnja 2002. optuženiku su pružene dodatne mogućnosti utjecaja na tijek glavne rasprave. U radu se donose prvi rezultati istraživanja praktične primjene novih rješenja, komentar tih rješenja te prijedlozi mogućih dodatnih poboljšanja.

Autor upozorava na činjenicu da očitovanje optuženika o krivnji ne utječe samo na daljnji tijek glavne rasprave već da bitno utječe i na njezin cjelokupni ishod. Pri tome, posebnu važnost ima trenutak okrivljenikova aktivnog uključivanja u postupak.

Glavna je tema rada tijek i ishod glavne rasprave na kojoj se optuženik očitovao nedužnim prema svim ili pojedinim točkama optužbe. Posebna pozornost posvećena je analizi višestrukih koristi mogućeg uvođenja uvodnog govora stranaka, koji bi osim optuženika mogao dati i branitelj.

I. UVOD

Dana 1. siječnja 1998. na snagu je stupio Zakon o kaznenom postupku (Nar. nov., br. 110 od 21. X. 1997.) (dalje: ZKP) kojim je hrvatski zakonodavac na potpuno nov način uredio glavnu raspravu. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku od 20. svibnja 2002. (Nar. nov., br. 58 od 21. V. 2002.) taj je zakon opsežno noveliran. Između ostalog, novelirane su odredbe članka 320. st. 7. i članka 321. st. 2.¹ kojima je reguliran tijek glavne rasprave u slučaju kad se okrivljenik očitovao da nije kriv prema svim ili pojedinim točkama optužbe. Dotadašnje odredbe, koja su glasile: "Ako se optuženik očituje da se u odnosu na sve ili pojedine točke optužbe ne smatra krivim, postupak se nastavlja izvođenjem dokaza." (čl. 320. st. 7.) te "...Optuženik koji se očitovao

* Zvonimir Tomičić, asistent Pravnog fakulteta u Osijeku

¹ Članci bez oznake zakona odnose se na Zakon o kaznenom postupku po važećoj numeraciji nakon usvajanja Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku od 20. svibnja 2002. (Nar. nov., br. 58 od 21. V. 2002.).

u smislu odredbe članka 320. stavka 7. ovoga Zakona ispitat će se na završetku dokaznog postupka.” (čl. 321. st. 2.), zamijenjene su odredbom po kojoj: “Ako se optuženik očituje da se u odnosu na sve ili pojedine točke optužbe ne smatra krivim, ispitat će se na završetku dokaznog postupka, osim ako optuženik drugačije ne zahtijeva.” (čl. 320. st. 7.)

Mogućnost optuženika da iskazuje i prije završetka dokaznog postupka značajna je novost u našem kaznenom postupku koja je novo pravo okrivljenika. S obzirom na to da su od novele prošle već gotovo dvije i pol godine, smatramo da nije preuranjeno provjeriti kako se nove odredbe primjenjuju u praksi odnosno koriste li se optuženici svojim novim pravom. U tu svrhu autor je izvršio uvid u sve dostupne predmete na Županijskom sudu u Osijeku u kojima je glavna rasprava započela nakon stupanja na snagu novele. Dostupna za uvid bila su ukupno 53 predmeta vođena protiv 79 okrivljenika. Prvotna je zamisao bila utemeljiti istraživanje samo na 2003. godini, ali samo 28 dostupnih predmeta od ukupno 97 u toj godini ne bi bio dovoljan uzorak iz kojeg bi se mogli izvesti vjerodostojni zaključci za tu godinu. Stoga je istraživanje prošireno i na postupke vođene u 2002. godini ako je glavna rasprava započela nakon stupanja na snagu novele ZKP-a te na eventualno dostupne predmete iz 2004. godine u kojima je donesena barem prvostupanjska presuda. Dostupnih predmeta iz 2002. godine koji su ispunjavali navedeni uvjet bilo je 24 od ukupno pedesetak, dok je iz 2004. godine za uvid bio dostupan samo jedan predmet.

Osim navedenom, pozornost je posvećena i nekim drugim pitanjima. Pratila se primjena članka 320. st. 3. u navedenim predmetima, odnosno kako su se optuženici izjašnjavali o krivnji te je li sud eventualno zakazivao posebno ročište za izjašnjavanje optuženika o krivnji. Kod optuženika koji su se očitovali krivima po svim točkama optužnice pratilo se eventualno postojanje slučajeva tzv. *dvosmislene* ili *neodređene obrane* kao i primjena članka 320. st. 6. odnosno je li sud u slučaju optuženikova priznanja krivnje u dokaznom postupku izvodio sve dokaze ili samo one koji se odnose na odluku o kazni. Vodio se računa i o mogućnosti suoptuženika koji se očitovao krivim prema svim točkama optužnice da ne bude ispitan odmah na početku dokaznog postupka, već da zahtijeva kasnije ispitivanje (čl. 321. st. 2.). Radi stjecanja uvida u ponašanja procesnih subjekata i postojanja eventualnih poveznica između njih pratio se broj podnesenih prigovora protiv optužnice i odluke suda o njima, je li presuda donesena na istom ročištu na kojem je optuženik koji se izjasnio da nije kriv dao iskaz na kraju dokaznog postupka, učestalost optuženikove obrane šutnjom na glavnoj raspravi, izvođenje dokaza i nakon ispitivanja optuženika koji se očitovao da nije kriv i dao iskaz na kraju dokaznog postupka i je li optuženik u takvom slučaju ponovo ispitan.

II. PRIGOVOR PROTIV OPTUŽNICE

Radi stjecanja uvida u ponašanja procesnih subjekata pratili su se i neki drugi parametri koji su manje ili više povezani s glavnom temom ovoga rada. Tako je pozornost posvećena i korištenju prava okrivljenika i njegova branitelja da protiv optužnice podnesu prigovor.

Logično bi bilo očekivati da će se okrivljenik i njegov branitelj koristiti pravom na podnošenje prigovora protiv optužnice i na taj način odmah osporavati odluku ovlaštenog tužitelja da nakon provedene istrage podigne optužnicu. Podnošenjem prigovora protiv optužnice obrana se aktivno suprotstavlja optužbi i nastoji što prije staviti protutežu na neospornu inicijativu koju tužitelj ima u kaznenom postupku. Naime, vjerojatnost da je okrivljenik počinio kazneno djelo tijekom postupka stalno raste, od osnova sumnje koje postoje prije formalnog početka postupka, preko osnovane sumnje koja je dovoljna za istragu te istragom potvrđenog još većeg stupnja osnovane sumnje dovoljne za podizanje optužnice i glavnu raspravu, pa sve do izvjesnosti potrebne za osuđujuću presudu. Kako bi zaustavila tu inerciju, obrana mora što je prije moguće aktivno sudjelovati u postupku. Stoga se, bez obzira na to što teret dokaza u kaznenom postupku ne leži na okrivljeniku, može očekivati da će on svoju nevinost ipak nastojati aktivno dokazivati i braniti, i to što prije. Naime, da bi teze obrane bile vjerodostojnije i ozbiljnije shvaćene od sudaca, nužno ih je razvijati što je duže moguće, a ne čekati kraj dokaznog postupka glavne rasprave. Daljnje razloge za podnošenje prigovora protiv optužnice možemo tražiti i u činjenici da se sudac, koji će suditi na glavnoj raspravi, sa slučajem upoznaje iz spisa predmeta, koji je s obzirom na stadij postupka već pun dokaza protiv okrivljenika te postoji vjerojatnost teškoća suca pri nepristranom izvođenju i ocjeni dokaza, a osobito pri prihvaćanju novih teza koje obrana često iznosi tek na kraju dokaznog postupka glavne rasprave.

Ipak, suprotno od navedenog logičnog ponašanja, okrivljenik i njegov branitelj vrlo rijetko podnose prigovor protiv optužnice. Dosadašnja istraživanja prakse pokazala su da se prigovor protiv optužnice izjavljuje u svega oko 10% slučajeva.² Do gotovo identičnog postotka došli smo i ovim istraživanjem. Od 79 okrivljenika samo je njih 7 podnijelo prigovor protiv optužnice, osobno ili putem branitelja, što je oko 8,9%. Svih 7 podnesenih prigovora odbijeno je uz vrlo slična obrazloženja kojih se bit svodi na postojanje dovoljnog broja dokaza za osnovanost sumnje, dok će sporne činjenice biti predmetom utvrđivanja na glavnoj raspravi, odnosno da ocjenu dokaza nije moguće obaviti u fazi optuživanja, već je za to potrebna glavna rasprava.

² Usp. V. Ljubanović, Kazneno procesno pravo, izabrana poglavlja, Sveučilište J. J. Strossmayera, Osijek, 2002., str. 263.

Tako mali broj prigovora protiv optužnice najvjerojatnije je posljedica stajališta branitelja koji misle da je prigovor besmisleno podnositi jer će im svakako biti odbijen. Naime, istraživanje prakse je pokazalo da su sudovi u povodu prigovora protiv optužnice obustavili postupak u samo 2,8% slučajeva.³ S druge strane, nepodnošenje prigovora protiv optužnice često može biti i dio strategije obrane. Naime, obrana ne želi "otkrivati karte" odnosno drži svoju obrambenu koncepciju u tajnosti te si odgađanjem iznošenja dokaza ostavlja mogućnost podešavanja obrane prema stanju stvari nakon što su izvedeni dokazi kojih je izvođenje predložio tužitelj.

Već smo rekli da je od 79 okrivljenika prigovor protiv o optužnice podnijelo samo njih sedam. Svih sedam okrivljenika na glavnoj se raspravi očitovalo da nisu krivi, a jedan od njih na kraju postupka oslobođen je optužbe, što u našem slučaju znači da je 14% okrivljenika u korist kojih je podnesen prigovor protiv optužnice oslobođeno optužbe. Od ostala 72 okrivljenika oslobađajuću presudu dobila su samo dvojica, što je oko 2,8%. Ako iz uzorka izuzmemo okrivljenike koji su priznali krivnju i po prirodi stvari nisu podnosili prigovor protiv optužnice, imamo dvije oslobađajuće presude na 41 okrivljenika, što iznosi oko 4,9%. Nažalost, zbog malog uzorka teško je donijeti vjerodostojan zaključak, ali postoje indiciji da češće bivaju oslobođeni optužbe okrivljenici u korist kojih je podnesen prigovor protiv optužnice odnosno da nešto veću vjerodostojnost obrane imaju okrivljenici koji su podnijeli prigovor protiv optužnice. To je u skladu s tvrdnjama o logičnosti potrebe što ranijeg aktivnog uključivanja obrane u osporavanje optužbe i što dužeg razvijanja teza obrane kroz postupak, a pogotovo u uvjetima u kojima broj oslobađajućih presuda ne prelazi 4%.

Tablica 1.

Odnos podnesenih prigovora protiv optužnice, načina očitovanja okrivljenika o optužbi i oslobađajućih presuda

	Okrivljenika	Očitovali se krivima	Očitovali se da nisu krivi	Oslobađajućih presuda	Oslobađajućih presuda po okrivljeniku
Podnijeli prigovor	7 8,9%	0	7	1	14%
Nisu podnijeli prigovor	72 91,1%	31	41	2	2,8%
Ukupno	79 100%	31	48	3	3,8%

³ Isto.

III. PRAVO NA ŠUTNJU

Okrivljenik nije dužan iznijeti svoju obranu niti odgovarati na pitanja (čl. 4. st. 3., čl. 29. st. 3. Ustava RH) Pravo okrivljenika na uskratu iskaza odnosno njegovu "pravo na šutnju" utemeljeno je na ustavnom postulatu da nitko nije dužan surađivati pri vlastitoj osudi odnosno da nitko nije dužan dokazivati protiv sebe.⁴ Iz tog okrivljenikova prava proizlazi dužnost procesih tijela da ga na to pravo i upozore (čl. 177. st. 5., čl. 225. st. 2.), a okrivljeniku ostaje potpuna sloboda odluke hoće li se njime koristiti ili ne. Ako se okrivljenik koristi svojim pravom na uskratu iskaza, iz te činjenice sud ne smije izvoditi nikakve zaključke pri utvrđenju okrivljenikove krivnje, jer bi samim time došlo do uskrate navedenog prava.⁵ U praksi se okrivljenici rijetko odlučuju koristiti svojim "pravom na šutnju" tijekom cijelog postupka. Razlozi za to su višestruki.

Okrivljenikovo "pravo na šutnju" zasniva se na humanom stajalištu prema kojem je propisivanje dužnosti okrivljeniku da iskazuje neprihvatljivo, jer bi krivog okrivljenika dovelo u situaciju u kojoj bi bio dužan priznati krivnju, a to bi proturječilo temeljnom čovjekovu nagonu za samoodržanjem. Kao što vidimo, cijeli institut okrivljenikova "prava na šutnju" zapravo se odnosi na krivog okrivljenika, premda se naravno i nevini okrivljenik može koristiti tim pravom. Ipak, po prirodi stvari jasno je da nevinom okrivljeniku nije u interesu šutjeti, već što je prije moguće aktivno se uključiti u postupak. Zbog toga okrivljenici se, unatoč tomu što sud ne smije iz same činjenice što se okrivljenik brani šutnjom izvoditi zaključke o njegovoj krivnji, rijetko odlučuju na obranu šutnjom jer se tako nevini okrivljenik ne ponaša, pa na taj način njegova obrana znatno gubi na vjerodostojnosti.⁶

Nadalje, okrivljenik je u kaznenom postupku podložan čitavom nizu dopuštenih psiholoških pritisaka da iskazuje, pa i da prizna krivnju. Prema istraživanjima samo "okorjeli" počinitelji kaznenih djela mogu izdržati razne oblike dopuštenih psiholoških pritisaka pri ispitivanju u kaznenom postupku i ustrajati na obrani šutnjom. Između ostalog, okrivljenik se upoznaje i s nekim prednostima koje mu može donijeti priznanje, naročito pri izricanju kazne.⁷

⁴ Usp. D. Krapac, *Kazneno procesno pravo*. Prva knjiga: Institucije, Narodne novine, Zagreb, 2003., t. 252., V. Ljubanović, djelo cit. u bilj. 2., str. 87.

⁵ Opširnije v. D. Krapac, kao u bilj. 4.

⁶ Njemačka iskustva također pokazuju da se njemački okrivljenici zbog psiholoških razloga rijetko odlučuju koristiti se pravom na šutnju. Boje se negativne sučeve interpretacije takve šutnje odnosno konačnog učinka koji bi ta šutnja mogla imati na odluku o krivnji i kazni. Usp. J. Herrmann, *Modeli reforme glavne rasprave u kaznenom postupku u Istočnoj Europi: usporednopravna perspektiva*, HLJKPP, 1/1997., str. 270.

⁷ Opširnije v. D. Krapac, djelo cit. u bilj. 4, t. 556; V. Bayer, *Kazneno procesno pravo*, odabrana poglavlja, knjiga I.: *Uvod u teoriju kaznenog procesnog prava*, MUP RH, Zagreb, 1995., str. 281-282.

U našem slučaju, od ukupno 79 okrivljenika samo su se 3 okrivljenika branila šutnjom, što je oko 3,8%. Posebno je zanimljivo da su se sva trojica na glavnoj raspravi očitovali krivima po svim točkama optužnice. S obzirom na težinu i okolnosti djela, sva su trojica ocijenila da nemaju što iznijeti u svoju korist i da bi im eventualni iskaz mogao samo naštetiti.⁸ Vidimo da se nijedan okrivljenik koji se na glavnoj raspravi očitovao nedužnim nije odlučio na glavnoj raspravi braniti šutnjom. Naime, čak i okrivljenici koji su se u istrazi branili šutnjom, na glavnoj raspravi, svjesni nužnosti aktivnog sudjelovanja u dokazivanju svoje nevinosti, ne ustraju na šutnji.

Tablica 2.

Obrana šutnjom i način očitovanja okrivljenika

	Okrivljenika	Očitovali se krivima	Očitovali se da nisu krivi
Brani se šutnjom	3 3,8%	3	0
Iskazuje	76 96,2%	28	48
Ukupno	79 100%	31	48

IV. OČITOVANJE O KRIVNJI

Prema novoj konstrukciji glavne rasprave, očitovanje optuženika o krivnji središnji je trenutak o kojem ovisi njezin daljnji tijek. Kad se optuženik očituje da se prema svim točkama optužbe smatra krivim, glavna se rasprava nastavlja upozorenjem predsjednika vijeća optuženiku da se može očitovati o svim okolnostima koje ga terete i iznijeti sve činjenice koje mu idu u korist, ispitivanjem optuženika te nakon toga dokaznim postupkom (čl. 320. st. 4. i 6.). Kad se optuženik očituje da se prema svim ili pojedinim točkama optužbe ne smatra krivim, glavna se rasprava nastavlja dokaznim postupkom, pri čemu se optuženik ispituje na završetku dokaznog postupka, osim ako sam drugačije ne zahtijeva (čl. 320. st. 7.).

Posebno je pitanje situacija u kojoj se optuženik ne želi očitovati o svom stajalištu prema optužbi. Naime, već smo naglasili da okrivljenik nije dužan iznijeti svoju obranu niti odgovarati na pitanja (čl. 4. st. 3.), iz čega proizlazi da nije dužan izjasniti se ni o osnovanosti optužbe. U takvom slučaju, prema

⁸ Jedan okrivljenik optužen je za zlouporabu opojnih droga – prodajom (čl. 173. st. 2. KZ), drugi za spolni odnošaj s djetetom (čl. 192. KZ), a treći za spolni odnošaj s djetetom (čl. 192. KZ) i rodoskrvuće (čl. 198. KZ).

usuglašenom stajalištu⁹, treba uzeti da optuženik poriče djelo i započeti s dokaznim postupkom. Također, ako iz optuženikove izjave o osnovanosti optužbe nije moguće zaključiti je li riječ o priznanju ili poricanju, treba uzeti da je riječ o poricanju.

Ako postoji potreba, sud može radi ispitivanja optuženika o njegovu stajalištu prema točkama optužbe prekinuti raspravu i zakazati posebno ročište (čl. 320. st. 3.). Taj je postupak suda u praksi iznimno rijedak. Potrebe za zakazivanje posebnog ročišta u svrhu očitovanja o krivnji nije bilo ni kod jednog od 79 optuženika kojih smo očitovanje pratili ovim istraživanjem.

Od ukupno 79 optuženika 31 je priznao krivnju, što znači da se 39% ukupnog broja optuženika izjasnilo krivim po svim točkama optužbe. Ostalih 48 optuženika odnosno njih 61% izjasnilo se da se ne smatraju krivima prema svim ili pojedinim točkama optužbe. Nije bilo optuženika koji su odbili očitovati se o krivnji, kao ni optuženika iz izjava kojih se ne bi moglo zaključiti je li riječ o priznanju ili poricanju. Tako visok postotak optuženika koji su priznali krivnju posljedica je značajnog udjela optuženih za kaznena djela vezana uz zlouporabu opojnih droga. Naime, od ukupnog broja optuženika njih 34 odnosno 43% optuženo je za zlouporabu opojnih droga. Od navedena 34 optuženika njih 19 odnosno oko 56% priznalo je krivnju, dok ih se 15 odnosno oko 44% izjasnilo da nisu krivi.

Optuženici koji su optuženi za druga kaznena djela (ne za zlouporabu opojnih droga) rjeđe se odlučuju priznati krivnju. Tako je od ukupno 45 optuženika krivnju priznalo njih 12 odnosno oko 27%, što je znatno manje od 56% priznanja optuženih za zlouporabu opojnih droga. Ostala 33 optuženika odnosno njih 73% poreklo je krivnju.

Tablica 3.

Očitovanje optuženika o optužbi

	Sva kaznena djela		Zlouporaba opojnih droga (čl. 173. KZ)		Ostala kaznena djela (bez čl. 173. KZ)	
Kriv	31	39%	19	56%	12	27%
Nije kriv	48	61%	15	44%	33	73%
Ukupno	79	100%	34	100%	45	100%

⁹ Usp. D. Krapac, Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskoga postupovnog prava, Narodne novine, Zagreb, 2002., str. 310; V. Ljubanović, Novo uređenje glavne rasprave kao centralnog stadija kaznenog postupka, Pravni vjesnik 17 (1-2), Osijek, 2001., str. 194; M. Mrčela, 1. radionica: Nova struktura glavne rasprave – izvješće iz radionica X. savjetovanja Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu, HLJKPP, 1/1998., str. 244.

V. TIJEK GLAVNE RASPRAVE KAD SE OPTUŽENIK OČITOVAO DA SE PREMA SVIM TOČKAMA OPTUŽBE SMATRA KRIVIM

Ako se optuženik očitovao krivim prema svim točkama optužbe, glavna se rasprava nastavlja uputom predsjednika vijeća da može iskazivati o svim okolnostima koje ga terete i iznijeti sve činjenice koje mu idu u korist. Nakon toga prelazi se na ispitivanje odnosno iskaz optuženika, pod uvjetom da se on nije odlučio braniti šutnjom. Svoj iskaz optuženik iznosi u slobodnom izlaganju, nakon čega mu se mogu postavljati pitanja po zakonom utvrđenom redoslijedu (čl. 320. st. 4.). Nakon ispitivanja optuženika izvode se ostali dokazi. Koji će se sve dokazi izvoditi, ovisi o “kvaliteti” optuženikova priznanja. Naime, priznanje odnosno izjava optuženika da se prema svim točkama smatra krivim ne oslobađa sud dužnosti izvođenja i drugih dokaza, ali ako je optuženikovo priznanje potpuno i sukladno prije pribavljenim dokazima, sud će u dokaznom postupku izvesti samo one dokaze koji se odnose na odluku o kazni (čl. 320. st. 6.). Naravno, tijek rasprave odredit će sam predsjednik vijeća, ovisno o tome ocijeni li da je priznanje u skladu s prije pribavljenim dokazima ili nije.

Ako je priznanje doista potpuno i sukladno prije pribavljenim dokazima, između stranaka nema spora o krivnji i o njoj nije potrebno raspravljati. Na taj se način otvaraju mogućnosti konsenzualnog postupanja stranaka te brzog i ekonomičnog rješavanja kaznenog predmeta. Naime, takvo priznanje odnosno “predaja bez borbe” optuženika ne mora uvijek biti rezultat njegova bezizlaznog položaja uvjetovanog dovoljnim brojem dokaza, u kojem se slučaju optuženik “iskreno kaje” računajući na redovitu praksu ublažavanja kazne bez obzira na okolnosti pod kojima je priznanje dano, već ono može biti i rezultat pregovaranja stranaka. Konsenzualno rješenje predmeta odgovara svim procesnim subjektima, optuženik dobiva blažu optužbu odnosno blažu kaznu, a sud i tužitelj brzo i učinkovito okončanje postupka. Ipak, postizanje rješenja kojim su svi zadovoljni ne može proći bez ustupaka. Takvim rješenjem naš zakonodavac svjesno žrtvuje utvrđivanje istine u postupku u korist rješenja spora između stranaka i ekonomičnosti.¹⁰

Već je prije na nekoliko mjesta navedeno da se 31 optuženik od ukupno njih 79 očitovao krivim po svim točkama optužnice. Predmetom daljnje analize bilo je promotriti u koliko je slučajeva postupak nastavljen izvođenjem svih dokaza, a u koliko slučajeva samo dokaza koji se odnose na odluku o kazni odnosno u koliko je slučajeva sud ocijenio da je optuženikovo priznanje potpuno i sukladno prije pribavljenim dokazima.

Postupak protiv 13 optuženika nastavljen je izvođenjem svih dokaza, odnosno sud je u 42% slučajeva smatrao potrebnim provjeriti priznanje

¹⁰ Usp. V. Ljubanović, djelo cit. u bilj. 2, str. 284.

optuženika izvođenjem drugih dokaza. Suprotno tome, u 58% slučajeva odnosno protiv 18 optuženika postupak je nastavljen izvođenjem samo onih dokaza koji se odnose na odluku o kazni. U potonjim slučajevima sud je ocijenio optuženikovo priznanje potpunim i sukladnim prije pribavljenim dokazima te se u dokaznom postupku nisu neposredno izvodili drugi dokazi osim iskaza optuženika, već se samo obavljao uvid u ranije zapisnike i ostalu dokumentaciju, a često je optužba odustajala i od izvođenja nekih dokaza.¹¹

Iz samih zapisnika ne možemo saznati je li u konkretnim slučajevima bilo kakvih pregovora između optužbe i obrane odnosno konsenzualnih oblika rješavanja spora ili je potpuno optuženikovo priznanje bilo rezultat njegove bezizlazne situacije ili pak iskrenog kajanja za učinjeno djelo. Ipak, ogromnu većinu slučajeva potpunih optuženikovih priznanja povezuje činjenica da je u 17 od 18 slučajeva riječ o kaznenim djelima zlouporabe opojnih droga. U većini predmeta te vrste dokazi su toliko jaki da je optuženikova situacija bezizlazna i da mu je taktika priznanja i kajanja najisplativija jer dovodi do najblaže kazne. Tako je od navedenih 17 optuženika koji su dali potpuno priznanje sukladno prije pribavljenim dokazima najteže kažnjeno dvoje optuženika sa po 3 mjeseca zatvora, pri čemu je jedan optužen za uzgoj, a drugi za posjedovanje droge radi prodaje, dok su ostali uglavnom “dobili” uvjetne osude ili su prema njima primijenjene odgojne mjere. Samo u jednom predmetu nije riječ o kaznenom djelu zlouporabe opojnih droga, već o pokušaju silovanja, za koje je počinitelj osuđen na osam mjeseci zatvora.

Tablica 4.

Odnos predmeta u kojima su se izvodili svi dokazi i samo dokazi koji se odnose na odluku o kazni kod optuženika koji su se očitovali krivima po svim točkama optužbe

	Očitivalo se krivima		Zlouporaba opojnih droga (čl. 173. KZ)	Ostala kaznena djela (bez čl. 173. KZ)
Izvođeni svi dokazi	13	42%	2	11
Izvođeni samo dokazi za odluku o kazni	18	58%	17	1
Ukupno	31	100%	19	12

¹¹ Npr. optužba odustaje od ispitivanja nekih svjedoka ispitivanje kojih je na glavnoj raspravi zahtijevano u optužnici.

Optuženici koji su se pri izjašnjavanju o optužnici očitovali krivima po svim točkama optužbe ponekad znaju pri davanju svoga iskaza osporiti osnovanost optužbe. Riječ je o situaciji tzv. *dvosmislene* ili *neodređene obrane*.¹² S obzirom na to da se optuženik izjasnio krivim po svim točkama optužbe, odmah se prešlo na njegovo ispitivanje. Kako je on tijekom tog ispitivanja osporio optužbu, pitanje je treba li sudac nastaviti raspravu uobičajenim tijekom odnosno dovršiti s ispitivanjem optuženika i onda prijeći na dokazni postupak ili prekinuti iskaz optuženika s obzirom na to da je nastao spor između optužbe i obrane.

Optuženiku se ne može uskratiti pravo na promjenu stajališta prema optužbi, kao što mu se uostalom ne može uskratiti ni pravo na iskazivanje ili šutnju o činjeničnim tvrdnjama iz optužbe.¹³ Stoga je u navedenoj situaciji potrebno prekinuti s ispitivanjem optuženika te, ako optuženik drugačije ne zahtijeva, prijeći na dokazni postupak, a ispitivanje optuženika ostaviti za kraj dokaznog postupka. Bilo bi dobro kad sudac ne bi automatski nakon prekida optuženikova iskaza prešao na dokazni postupak, već bi upozorio optuženog, bez obzira na to ima li on branitelja ili ne, na mogućnost da sam zahtijeva nastavak započetog iskaza. Naime, optuženik koji se izjasni da nije kriv ima pravo sam izabrati kad će dati svoj iskaz, pa bi ga na to pravo, s obzirom na novonastalu situaciju i stanovitu konfuziju u njegovoj obrani, trebalo i upozoriti.

U našem slučaju, od 31 optuženika koji se očitovao krivim samo je jedan tijekom svoga iskaza, osporivši jednu od točaka optužnice, promijenio stajalište prema optužbi. Sudac je prekinuo njegovo ispitivanje i nastavio s dokaznim postupkom, a taj je optuženik svoj iskaz dao na kraju dokaznog postupka.

Novelom iz 2002. godine unesena je u ZKP odredba kojom se uređuje pitanje redosljeda ispitivanja suoptuženika na glavnoj raspravi (čl. 321. st. 2.). U toj odredbi stoji: "Suoptuženike koji su se očitovali da se u odnosu na sve točke optužbe smatraju krivim ispitat će se na početku dokaznog postupka, oni koji zahtijevaju da ih se ispita prije završetka dokaznog postupka, ispitat će se čim to zahtijevaju..." Tako dakle i optuženik koji se očitovao krivim po svim točkama optužnice, ako u postupku ima još suoptuženika, može zahtijevati da bude ispitan kasnije, a ne nužno na početku dokaznog postupka.¹⁴ Takav optuženik bit će ispitan čim to zahtijeva.

Dakle, kad su u postupku dva suoptuženika, redosljed ispitivanja ovisi ponajprije o njihovoj volji, a ne nužno o načinu njihova očitovanja o krivnji. Tako npr. možemo imati i situaciju u kojoj će suoptuženik koji je priznao krivnju zahtijevati kasnije ispitivanje, a suoptuženik koji je porekao krivnju zahtijevati

¹² Opširnije v. D. Krapac, M. Mrčela, Nova praksa glavne rasprave u kaznenom postupku, HLJKPP, 2/2000., str. 811.

¹³ Usp. D. Krapac, M. Mrčela, kao u bilj. 12; v. Ljubanović, djelo cit. u bilj. 2, str. 285.

¹⁴ Drugačije o tome v. D. Kos, Glavna rasprava: izmjene i dopune odredaba ZKP-a iz 2002. godine – praktični i teoretski aspekti, HLJKPP, 2/2002., str. 288 – 289.

davanje iskaza odmah na početku dokaznog postupka. U tom bi slučaju suoptuženik koji se očitovao da nije kriv dao svoj iskaz prije suoptuženika koji je priznao krivnju po svim točkama optužbe.

Od ukupno 31 okrivljenika koji se u našem slučaju očitovao krivim po svim točkama optužnice, njih 19 sudjelovalo je u postupku kao suoptuženici. Nijedan od njih nije se koristio mogućnošću da zahtijeva kasnije ispitivanje. Njih 18 svoj je iskaz dalo odmah na početku dokaznog postupka, dok je jedan optuženik uskratilo davanje svoga iskaza.

VI. TIJEK GLAVNE RASPRAVE KAD SE OPTUŽENIK OČITOVAO DA SE PREMA SVIM ILI POJEDINIM TOČKAMA OPTUŽBE NE SMATRA KRIVIM

Ako se optuženik očituje da se ne smatra krivim u odnosu prema svim ili pojedinim točkama optužbe, ispitat će se na završetku dokaznog postupka, osim ako optuženik drugačije ne zahtijeva (čl. 320. st. 7.).

Mogućnost optuženika da iskazuje i prije završetka dokaznog postupka značajna je novost u našem kaznenom postupku i ona je novo pravo optuženika. Naime, do novele ZKP-a iz 2002. godine optuženik koji je porekao krivnju nije mogao biti ispitan prije završetka dokaznog postupka, jer bi takvo ispitivanje, unatoč njegovu izričitom zahtjevu, bilo apsolutno bitna povreda odredaba kaznenog postupka (čl. 367. st. 1.). Takvo stanje stvari nije odgovaralo načelnom pravu optuženika da sam odlučuje o opsegu svoga aktivnog sudjelovanja u kaznenom postupku. Naime, ako optuženiku priznajemo pravo odlučivanja o tome hoće li uopće dati iskaz, logično je da mu, ako je iskaz odlučio dati, ostavimo i izbor o tome kad će ga dati.

S druge strane, stječe se dojam da je inzistiranje na iskazu optuženika na samom kraju dokaznog postupka, odnosno primoranost suda da odbije njegov zahtjev za ranijim ispitivanjem, kršenje načela pravičnog postupka odnosno prava na jednakost oružja. Naime, takva odredba onemogućuje optuženiku da na adekvatan način odgovori na netom pročitano optužnicu u nastojanju da što je prije moguće pokuša uspostaviti ravnotežu u postupku i ograničava ga na suhoparnu izjavu "nisam kriv" iz koje sud ne saznaje ništa o razlozima takvog njegova očitovanja. Teze obrane iznose se prekasno, kad je sud pod utjecajem spisa predmeta i izvedenih dokaza optužbe na glavnoj raspravi već formirao svoja stajališta o optuženikovoju krivnji. Vjerojatnost da je okrivljenik počinio kazneno djelo tijekom postupka stalno raste, od osnova sumnje koje postoje prije formalnog početka postupka, preko osnovane sumnje koja je dovoljna za istragu te istragom potvrđenog još većeg stupnja osnovane sumnje dovoljne za podizanje optužnice i glavnu raspravu. U takvim je uvjetima teško očekivati da će obrambene teze iznesene na samom kraju dokaznog postupka glavne

rasprave dovesti do preokreta, pa postupak po samoj inerciji završava osuđujućom presudom, a eventualno nevinom optuženiku kao jedino pravo oružje za borbu ostaje tek žalba.

Kako bi zaustavila tu inerciju, obrana mora što je prije moguće aktivno sudjelovati u postupku i iznijeti svoje obrambene teze. Stoga je, bez obzira na to što teret dokaza u kaznenom postupku ne leži na okrivljeniku, nužno omogućiti optuženiku da svoju nevinost aktivno dokazuje i brani već na samom početku dokaznog postupka. Pri tome se naglašava: *omogućiti*, jer bi prisiljavanje optuženika na davanje iskaza na početku dokaznog postupka bilo protivno pravilu o teretu dokaza koje proizlazi iz presumpcije okrivljenikove nedužnosti.

Valja očekivati da će nevini optuženik iskoristiti tu mogućnost i svoju nevinost nastojati, što je prije moguće, aktivno dokazivati i braniti. Naime, bez obzira na to što teret dokaza u kaznenom postupku formalno nije na optuženiku, u uvjetima glavne rasprave u kojima je broj oslobađajućih presuda minimalan on to faktički i te kako jest. Kako bi teze obrane suci vjerodostojnije i ozbiljnije shvatili, nužno ih je razvijati što je duže moguće, a ne čekati kraj dokaznog postupka glavne rasprave. Svakako je početak dokaznog postupka pravo vrijeme za početak razvijanja obrambenih teza, ako to nije učinjeno već u prigovoru protiv optužnice.

Iznošenjem obrane na početku dokaznog postupka postižu se višestruke koristi. Definira se predmet spora, sudac se može usredotočiti na utvrđivanje bitnih činjenica koje su sporne, a ne trošiti energiju i vrijeme na utvrđivanje nebitnih stvari. Tvrdnje obrane bit će podvrgnute temeljitijoj provjeri i od tužitelja, što nevinom optuženiku ide u prilog. Naime, njegova će obrana time samo dobiti na vjerodostojnosti, a i državno će odvjetništvo, kao samostalno i neovisno pravosudno tijelo kojem nije u interesu progon pod svaku cijenu¹⁵, upozoriti na nepotrebnost progona nedužne osobe.

Sve do sada navedeno jasno pokazuje da je odredba kojom se optuženiku ostavlja mogućnost davanja iskaza na samom početku dokaznog postupka ili kad on sam to želi u potpunosti u skladu s člankom 1. ZKP odnosno da se tom odredbom ide prema tome da se osigura da nitko nedužan ne bude osuđen.

Naravno da sve navedeno, po prirodi stvari, ne ide u prilog optuženiku koji je stvarno kriv za kazneno djelo koje je predmet optužbe. Krivom optuženiku utvrđivanje istine nije u interesu, i njegova je šansa u kaznenom postupku svedena na nemogućnost ili "nesposobnost" tužitelja da dokazima potkrijepi svoju optužbu. Stoga je očekivati da takvi optuženici čekaju kraj dokaznog postupka i onda svoju obranu "podešavaju" na način koji smatraju najprimjerenijim. Takva obrambena teza nema vjerodostojnost u očima suca i može proći samo ako dokazi optužbe budu nedostatni za osuđujuću presudu.

¹⁵ Državni odvjetnik mora s jednakom pažnjom ispitivati i utvrđivati činjenice koje terete okrivljenika i koje mu idu u korist (čl. 8. st. 1.).

Nova konstrukcija glavne rasprave ostavlja mogućnost i krivom optuženiku da se pokuša ponašati kao nevini, pa da zahtijeva davanje svog iskaza na početku dokaznog postupka.¹⁶ Međutim, takva je obrana za krivog optuženika iznimno rizična. Ona, doduše, daje početnu vjerodostojnost u očima suca, ali otkrivanjem obrambene strategije optuženik se izlaže opasnosti da tužitelj cjelokupnu svoju energiju usmjeri na raskrinkavanje takve obrane. Preciziranje spora dovodi do jasnog međusobnog suprotstavljanja verzija optužbe i obrane, pri čemu slabe točke u njihovim konstrukcijama vrlo brzo postaju jasno vidljive. Takav slijed događaja u pravilu će dovesti do utvrđivanja istine, a to nije u interesu krivog optuženika. Naime, ispitivanjem optuženika redovito se dobivaju i dokazi suprotni obrambenim tvrdnjama, kojima se sud onda obilato koristi pri donošenju presude.¹⁷

Prema navedenom, očekivano ponašanje optuženika koji se na glavnoj raspravi očitovao da nije kriv bilo bi ovakvo:

- a) optuženik koji je doista nevin – zahtijeva davanje iskaza odmah na početku dokaznog postupka, pokušavajući odmah postaviti protutežu na pročitano optužnicu, u želji da svoju obrambenu tezu razvija što duže kako bi stekao vjerodostojnost u očima suca i preokrenuo tijek postupka u svoju korist. Svoju obrambenu tezu svjesno stavlja na provjeru jer se nema čega bojati;
- b) optuženik koji je doista kriv – čeka kraj dokaznog postupka i postavlja svoju obranu prema do tada izvedenim dokazima, na najprimjereniji način, pokušavajući tako suca dovesti u dvojbu;
- c) optuženik koji je doista kriv – zahtijeva davanje iskaza odmah na početku dokaznog postupka u želji da se ponaša kao nevini optuženik. Odmah se odlučuje za odgovarajuću obrambenu tezu svjesno riskirajući njezino razotkrivanje.

Ponašanje optuženog i strategija obrane umnogome ovise o vještini i shvaćanju njegova branitelja o navedenim pitanjima, no najviše ovise o procjeni u okolnostima konkretnog slučaja. Dojam je da su branitelji, u sadašnjoj konstrukciji glavne rasprave, skloniji čekati završetak dokaznog postupka i onda iznijeti obranu, pa i pisati žalbu na nepovoljnu presudu, nego se upuštati u “otvoreni sukob” s tužiteljima otkrivajući odmah svoje zamisli i argumente, pri tome izlažući optuženika ispitivanju odmah na početku dokaznog postupka. Naime, branitelj sada jedinu mogućnost za iznošenje temeljnih zamisli obrane, kao

¹⁶ Slična je situacija i s poligrafskim testiranjem. Krivi okrivljenik ne mora dati pristanak na poligrafsko testiranje, ali na taj način kod istražitelja pobuđuje sumnju u svoju nevinost. Stoga se “glumeći nevine” okrivljenici daju ispitivati poligrafom iako to nisu dužni. Tako ne žele tijelu postupka pokazati svoj strah od poligrafa, jer su “nevini”, pa se nemaju čega bojati. Opširnije v. V. Bayer, djelo cit. u bilj. 7, str. 242.

¹⁷ Usp. M. Damaška, O miješanju inkvizitornih i akuzatornih procesnih formi, HLJKPP, 2/1997., str. 387.

odgovora na netom pročitano optužnicu, ima kroz postavljanje pitanja optuženiku koji je zatražio davanje iskaza odmah na početku dokaznog postupka, kod čijeg je ispitivanja dobio privilegij da prvi postavlja pitanja (čl. 320. st. 4.). Odatle vidimo da je obrani dosta zakomplicirana mogućnost nesmetanog davanja stručnog odgovora na optužnicu odmah na početku rasprave.

S obzirom na sve do sada izneseno, bilo bi svrhovito razmisliti i raspraviti o pružanju *mogućnosti* (ne i nametanju dužnosti) obrani da optuženikovu suhoparnu izjavu “nisam kriv” ili “ne osjećam se krivim” odmah i obrazloži u svom *uvodnom govoru*, koji bi mogao dati i branitelj, a ne samo optuženik, bez obzira na to hoće li optuženik iskazivati odmah na početku ili na završetku dokaznog postupka. Prirodno je, naime, da na stručno sastavljenu optužnicu obrana ima pravo odmah dati i stručan odgovor, a bez obveze da optuženik odmah daje svoj iskaz i izlaže se unakrsnom ispitivanju. Takvo bi rješenje bilo u skladu s pravom na “jednakost oružja” i presumpcijom okrivljenikove nedužnosti odnosno njezinim pravilom o teretu dokaza. Slično rješenje postoji u talijanskom Zakoniku o kaznenom postupku iz 1988. godine. Prema odredbama tog zakonika, nakon čitanja optužbe slijede uvodni govori, u kojima, između ostalih, uvodni govor daje i obrana. U svom uvodnom govoru obrana iznosi koje će činjenice i kojim dokazima nastojati utvrditi u postupku. Nakon toga sud ne prelazi odmah na ispitivanje optuženika, već upoznaje optuženika da ima pravo tijekom cijelog postupka u svakom trenutku davati spontane izjave u vezi s činjenicama koje su predmet optužbe te prelazi na dokazni postupak odnosno raspravnu istragu.¹⁸

Na sličnom je tragu i austrijski ZKP. Nakon iznesene optužbe, optuženik i njegov branitelj imaju priliku izložiti svoje “protuizjašnjenje” u kojem iznose svoja stajališta prema točkama optužnice. Takav odgovor obrane na optužbu je fakultativan i predstavlja pravo obrane kojim se ona ne mora koristiti. Međutim, to je rješenje pokvareno činjenicom da se ispitivanje optuženika provodi odmah nakon “protuizjašnjenja”, jer na taj način razdvajanje optuženikova iskaza na sredstvo obrane i dokaz nije iskorišteno za stvarno jačanje pozicije obrane.¹⁹

Uvođenje pravog uvodnog govora u naš kazneni postupak, u kojem bi obrana mogla komentirati optužnicu i iznijeti obrambene teze koje će razvijati tijekom rasprave, dovelo bi do višestrukih koristi. Na taj bi se način odmah na početku rasprave jasno definirao predmet spora. Naime, sadašnjom izjavom optuženika da nije kriv utvrđuje se samo da postoji spor između optužbe i obrane, ali se ne utvrđuje u čemu je konkretno spor, jer ne mora biti sporna cijela optužba. Iznošenjem osnovnih zamisli obrane spor bi bio jasno definiran, što bi omogućilo puno kraću i kvalitetniju raspravu. Na taj bi se način izbjeglo izvođenje mnogih

¹⁸ Opširnije o tome v. B. Pavišić, Talijanski kazneni postupak, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2002., str. 214, 215 i 225; M. Damaška, djelo cit. u bilj. 17, str. 387.

¹⁹ Opširnije o tome v. D. Krapac, M. Mrčela, djelo cit. u bilj. 12, str. 808.

dokaza kojima se dokazuju nesporne činjenice i sudu bitno olakšalo vođenje postupka, jer je nepotrebno utvrđivati detalje koji ne idu u smjeru postavljene obrane.²⁰ Definiranje spora ide na ruku i državnom odvjetništvu jer će ga kao samostalno i neovisno pravosudno tijelo kojem nije u interesu progon pod svaku cijenu²¹ upozoriti na eventualnu nepotrebnost progona nedužne osobe ili pak ostaviti više vremena za razotkrivanje nelogičnosti obrane u njezinim ključnim dijelovima. Branitelji bi se, također, u tom slučaju češće odlučivali na iznošenje obrambene strategije, jer sada očito ne žele obrambenu strategiju objašnjavati kroz postavljanje pitanja optuženiku, pri tome ga odmah na početku izlažući unakrsnom ispitivanju.

Osim što bi uvodni govor obrane omogućio kraću i kvalitetniju raspravu, on kao takav jasno ide u prilog nevinom optuženiku. Naime, već smo izložili da nevinom optuženiku odgovara što ranije iznošenje obrambenih teza, pa i njihovo provjeravanje od tužitelja i suda, jer se nedužni optuženik ne treba bojati utvrđenja istine.

Optuženiku koji je zapravo kriv za počinjeno djelo takav uvodni govor nije od prevelike koristi, ali on u krajnjoj liniji ne bi bio ni dužan iznositi svoje teze u uvodnom govoru. Takav bi se optuženik i dalje mogao braniti šutnjom, dati iskaz kad želi ili pak, glumeći nedužnog, prihvatiti mogućnost davanja uvodnog govora.

Prema navedenim prednostima odnosno nedostacima predloženog uvodnog govora s obzirom na nevinost odnosno krivnju optuženika, možemo konstatirati da bi takvo rješenje u nas bilo prihvatljivo. Naime, ono bi bilo u skladu s člankom 1. našeg ZKP, odnosno bilo bi usmjereno jačanju položaja obrane i osnaženju jamstva da nitko nedužan ne bude osuđen. S druge strane, kvalitetnija rasprava koncentrirana samo na utvrđivanje bitnih činjenica znatno bi pridonijela utvrđivanju istine u postupku.

²⁰ U tom je smislu do sada izneseno nekoliko značajnih prigovora iz prakse. Tako odvjetnik mr. sc. Dražen Matijević u članku: Nove zadaće i stare nedaće branitelja u kaznenom postupku, HLJKPP, 2/2002., str. 348, iznosi: "Uvodni govor branitelja bitno bi olakšao sudu daljnje vođenje postupka, osobito u slučajevima velikih, teških, činjenično i pravno složenih predmeta. Umjesto toga, sada je sud primoran odgonetavati iz postavljenih pitanja svjedocima i vještacima i dokaznih prijedloga koje stavlja obrana što to obrana smjera i na što misli. Nisu zato rijetki slučajevi kada i optužba i sud cijelo vrijeme smatraju da okrivljenikova obrana ide u jednom pravcu, da bi tek iz završne riječi branitelja saznali da je bit obrane nešto sasvim drugo. To ponekad dovodi do preotvaranja rasprave, a puno češće do ukidanja prvostupanjske osude". Na istom je tragu i kritika koju je iznio sudac županijskog suda u Puli Iztok Krbec, prema kojoj je jedna od osnovnih zapreka u ostvarivanju ažurnosti sudova u kaznenom postupku činjenica da se iskaz okrivljenika, koji je porekao osnovanost optužbe, smješta na kraj dokaznog postupka. V. D. Krapac, M. Mrčela, djelo cit. u bilj. 12, str. 806.

²¹ Državni odvjetnik mora s jednakom pažnjom ispitivati i utvrđivati činjenice koje terete okrivljenika i koje mu idu u korist (čl. 8. st. 1.).

Od 48 optuženika koji su u našem istraživanju porekli optužbu, njih 43 odnosno oko 90% ispitano je na završetku dokaznog postupka, dok je samo njih 5 odnosno oko 10% zahtijevalo ranije ispitivanje odnosno davanje iskaza prije završetka dokaznog postupka. Od navedenih 5 optuženika koji su zahtijevali ranije ispitivanje samo su njih dvojica tražili davanje iskaza odmah na početku dokaznog postupka. Ostala su trojica bili suoptuženici koji su zatražili davanje iskaza kad je sud nakon većeg broja izvedenih dokaza dopustio izvođenje ključnog dokaza optužbe, VHS kasete na kojoj se vidi akcija prikrivenih istražitelja. U navedenim iskazima jedan je optuženik priznao, drugi je poricao, a treći djelomično priznao djelo. Svih pet optuženika koji su zahtijevali davanje iskaza prije završetka dokaznog postupka pravomoćno je osuđeno.

Iz navedenih rezultata vidimo da su se samo dva optuženika odlučila na davanje svoga iskaza odmah na početku dokaznog postupka želeći svoje obrambene teze odmah suprotstaviti navodima iz tek pročitane optužnice. Pravomoćne sudske presude iz tih predmeta upućuju nas na zaključak da su se oni tek htjeli ponašati kao nevini optuženici.

Tako mali broj zahtjeva za ranijim davanjem iskaza posljedica je već navedenih problema s kojima se susreću branitelji. I kad bi zahtijevali ranije ispitivanje svojih branjenika, svoju tezu ne mogu iznijeti kroz nesmetano vlastito izlaganje, već tek kroz postavljanje pitanja svome branjeniku. S druge strane, takvo ranije iskazivanje izlaže optuženika unakrsnom ispitivanju u ranom stadiju glavne rasprave, gdje za nj postoji opasnost da u svom iskazu uputi na važne činjenice i dokaze koji mogu pridonijeti njegovoj osudi.

Tablica 5.

Trenutak davanja iskaza optuženika koji su se izjasnili da nisu krivi

	Broj optuženika koji su porekli optužbu		Broj oslobađajućih presuda
Ispitani na završetku dokaznog postupka	43	90%	3
Zahtijevali ranije ispitivanje	5	10%	0
Ukupno	48	100%	3

Od 43 slučaja u kojima je optuženik ispitivan na završetku dokaznog postupka, u pet su slučajeva i nakon optuženikova iskaza izvođeni još neki dokazi. Važno je naglasiti da je u svih pet slučajeva optuženik ponovo ispitivan odnosno pružena mu je prilika da se očituje o tim novim dokazima.

U traženju dokaza koji bi išli u prilog tezi da optuženik koji iskazuje na samom završetku dokaznog postupka zapravo daje iskaz kad je već sve gotovo odnosno kad je sudac već formirao svoje mišljenje o optuženikovoj krivnji, i zapravo već donio odluku o ključnom pitanju postupka, praćena je učestalost donošenja presude na istom ročištu na kojem je optuženik dao svoj iskaz. Naime, teško je oteti se dojmu da na glavnoj raspravi koja se sastojala od, na primjer, šest ročišta, optuženik koji daje svoj iskaz na šestom ročištu tim svojim iskazom ne može ništa promijeniti, a pogotovo u situaciji kad se presuda donosi na tom istom ročištu tek dva ili tri sata poslije njegova iskaza. Dojam je da je u takvoj situaciji iskaz optuženika samo "odrađen radi zadovoljenja forme", a da je sudac već imao "presudu u džepu" i prije njegova iskaza. Značajan broj takvih situacija još je jedan argument u prilog donošenja odluke o zahtijevanju ranijeg davanja iskaza optuženika na glavnoj raspravi. Naime, od ukupno 43 optuženika koliko ih je svoj iskaz dalo na završetku dokaznog postupka u čak 24 slučaja presuda je donesena na istom ročištu odnosno svega nekoliko sati od trenutka kad je optuženik iskazivao. Ipak, od tog je broja opravdano oduzeti 13 slučajeva u kojima se cijela glavna rasprava sastojala od samo jednog ročišta.

VII. ZAKLJUČAK

Optuženikovo očitovanje o krivnji, konstrukcijski gledano, središnji je trenutak glavne rasprave o kojem ovisi njezin daljnji tijek. Zakonodavac je na različite načine regulirao tijek glavne rasprave, ovisno o načinu optuženikova očitovanja o krivnji (čl. 320. st. 4. i 6.).

Novelom ZKP-a od 20. svibnja 2002. optuženiku su pružene i dodatne mogućnosti utjecaja na tijek glavne rasprave. Tako je optuženiku koji se očitovao da nije kriv ostavljena mogućnost zahtijevati davanje svoga iskaza i prije završetka dokaznog postupka, što je novo optuženikovo pravo kojim se može koristiti. Na taj mu je način pružena prilika davanja što ranijeg odgovora na optužbu i dužeg razvijanja obrambenih teza, što obrani daje veću vjerodostojnost i veću mogućnost utjecaja na konačni ishod.

Međutim, suprotno navedenim očekivanjima, optuženici se vrlo rijetko odlučuju koristiti se svojim novim pravom te u 90% slučajeva svoj iskaz daju na završetku dokaznog postupka. Tako mali broj zahtjeva za ranijim davanjem iskaza posljedica je problema s kojima se u postupku susreću branitelji. I kad bi zahtijevali ranije ispitivanje svojih branjenika, svoju tezu ne bi mogli iznijeti kroz nesmetano vlastito izlaganje, već tek kroz postavljanje pitanja svom branjeniku. S druge strane, takvo ranije iskazivanje izlaže optuženika unakrsnom ispitivanju u ranom stadiju glavne rasprave, gdje za nj postoji opasnost da u svom iskazu uputi na važne činjenice i dokaze koji mogu pridonijeti njegovoj osudi.

Optuženici i njihovi branitelji vrlo se rijetko koriste i svojim pravom na podnošenje prigovora protiv optužnice. Mali broj prigovora protiv optužnice najvjerojatnije je posljedica stajališta branitelja koji misle da je prigovor besmisleno podnositi jer će im svakako biti odbijen. S druge strane, nepodnošenje prigovora protiv optužnice često može biti i dio obrambene strategije. Naime, obrana drži svoju obrambenu koncepciju u tajnosti te si odgađanjem iznošenja dokaza ostavlja mogućnost podešavanja obrane prema stanju stvari nakon što su izvedeni dokazi kojih je izvođenje predložio tužitelj. Ipak, postoje indiciji da podnošenje prigovora protiv optužnice čini obranu vjerodostojnijom i daje veće šanse za povoljniju odluku za optuženika.

Iz navedenoga vidimo da se optuženici nedovoljno koriste svim mogućnostima obrane koje im je zakonodavac stavio na raspolaganje. Često je razlog tome obrambena strategija koju vode branitelji, zbog konstrukcijskih problema glavne rasprave s kojima se susreću. Stoga i dalje treba jačati položaj obrane na glavnoj raspravi kako bi se odredbe zakona približile idealu koji jamči da nitko nedužan ne bude osuđen. Postizanju tog ideala pridonijelo bi uvođenje uvodnoga govora, koji bi osim optuženika mogao dati i branitelj. Na taj bi se način odmah na početku glavne rasprave jasno definirao predmet spora, što bi dovelo do kraće i kvalitetnije rasprave. Obrana bi iznošenjem svojih teza nastojala uspostaviti procesnu ravnotežu, pri tome ne izlažući optuženika unakrsnom ispitivanju u ranoj fazi glavne rasprave, što je glavni razlog dosadašnjeg nekorištenja optuženika pravom na davanje iskaza prije završetka dokaznog postupka. Takvo bi rješenje, s jedne strane, zbog kvalitetnije rasprave, pridonijelo utvrđivanju istine u kaznenom postupku, a s druge bi strane, zbog jačanja položaja obrane na glavnoj raspravi, postupak činilo pravičnijim.

LITERATURA

1. Bayer, V., Kazneno procesno pravo, odabrana poglavlja, knjiga I.: Uvod u teoriju kaznenog procesnog prava, MUP RH, Zagreb, 1995.
2. Damaška, M., O miješanju inkvizitornih i akuzatornih procesnih formi, HLJKPP, br. 2/1997., Zagreb, 1997.
3. Herrmann, J., Modeli reforme glavne rasprave u kaznenom postupku u Istočnoj Europi: usporednopravna perspektiva, HLJKPP, br. 1/1997., Zagreb, 1997.
4. Kos, D., Glavna rasprava: izmjene i dopune odredaba ZKP-a iz 2002. godine – praktični i teoretski aspekti, HLJKPP, br. 2/2002., Zagreb, 2002.
5. Krapac, D., Kazneno procesno pravo. Prva knjiga: Institucije, Narodne novine, Zagreb, 2003.
6. Krapac, D., Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskoga postupovnog prava, Narodne novine, Zagreb, 2002.
7. Krapac, D., Mrčela, M., Nova praksa glavne rasprave u kaznenom postupku, HLJKPP, br. 2/2000., Zagreb, 2000.
8. Ljubanović, V., Kazneno procesno pravo, izabrana poglavlja, Sveučilište J. J. Strossmayera, Osijek, 2002.

9. Ljubanović, V., Novo uređenje glavne rasprave kao centralnog stadija kaznenog postupka, Pravni vjesnik 17 (1-2), Osijek, 2001.
10. Matijević, D., Nove zadaće i stare nedaće branitelja u kaznenom postupku, HLJKPP, br. 2/2002., Zagreb, 2002.
11. Mrčela, M., 1. radionica: Nova struktura glavne rasprave – izvješće iz radionica X. savjetovanja Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu, HLJKPP, br. 1/1998., Zagreb, 1998.
12. Pavišić, B., Talijanski kazneni postupak, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2002.

Summary

THE EFFECT OF THE DEFENDANT'S PLEA ON THE COURSE AND OUTCOME OF THE TRIAL

The amendments to the Criminal Procedure Act of 20 May 2002 provided additional opportunities for the defendant to influence the course of the trial. This paper presents the first results of the study on the practical application of the new solutions, provides comments on these solutions, and gives proposals for possible additional improvements.

The author points out that the defendant's plea not only affects the further course of the trial, but also has significant influence on its overall outcome. The moment when the defendant becomes actively involved in the proceedings is, in this respect, particularly significant.

The main focus of the paper is the course and outcome of a trial where the defendant pleads not guilty on all or on some counts of the indictment. Special attention is devoted to an analysis of the multiple benefits of introducing the possibility of an opening statement of the parties, which, besides the defendant, could also be delivered by the defence attorney. Such a solution would additionally strengthen the position of the defence at the trial, consequently bringing the provisions of the law even closer to the ideal which guarantees that no one who is innocent may be convicted. In this way, the matter in dispute would be clearly defined at the very beginning of the trial, which would make the trial shorter and more efficient. By presenting its arguments, the defence would attempt to establish procedural balance without exposing the defendant to cross examination in the early stages of the trial, which has been the main reason for defendants not using the right to make a statement before the completion of the presentation of evidence. On the one hand, thanks to the greater efficiency of proceedings, such a solution would contribute to the establishment of the truth in the criminal proceedings, while, on the other hand, due to the strengthening of the position of the defence at the trial, it would also contribute to a fairer procedure.

PRAZNA str. 32